

# ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

УДК 17.022(4)

## ВТІЛЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ: ПРАКТИЧНА СКЛАДОВА

Коцур Л.М.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет  
імені Григорія Сковороди

Розглянуто погляди європейських та українських дослідників, журналістів та громадських діячів на проблему західних цінностей у сучасному світі. Зроблено спробу проаналізувати процес втілення європейських цінностей в сучасних українських реаліях та виявити негативні тенденції, пов'язані з реалізацією демократичних цінностей в Україні.

**Ключові слова:** Україна, Європейський Союз, західні цінності, ліберальна демократія, права та свободи, рівність, відповідальність, гідність.

**Постановка проблеми.** Україна – європейська держава, яка прагне бути повноправним політичним актором не лише у європейському, а й світовому співтоваристві. У зв'язку з російською агресією на сході України динаміка євроінтеграційних процесів в державі лише посилилась. Водночас зближення України із Західним світом вимагає від неї здійснення рішучих перетворень в політичній, соціально-економічній, нормативно-правовій, безпековій, духовно-культурній та ціннісній сферах.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** У сучасному світі серед широкого кола істориків, політологів, суспільствознавців, громадських діячів та журналістів особливий інтерес викликають «цінності» як важливе соціальне явище. Активний дискурс розгорнувся навколо існуючої системи «західних/європейських цінностей», котрі мають як прихильників (Г. Хофштеде, Т. Парсонс) [1], так і противників (євроконсерватори, Паризька декларація: «Європа, в яку можна вірити», 2017 р. [10; 8]. Так, відомий американський політолог, журналіст, економіст Пі Сорман аналізує сутність західних цінностей вважає, що Західна цивілізація вирізняється унікальним характером, який досить важко віднайти в інших місцях, зокрема здатністю до критики і самокритики [3]. На його думку, західні цінності є універсальні, адже вони забезпечують 80% світового прогресу, а кожна людина бере з них те, що їй найближче [4]. На думку французького дослідника Філіпа де Лара, польського історика Томаша Пажевського та письменника Яна Пекло в Європі існують як застарілі, так і ефективні цінності. Наприклад, гарантії суверенітету й незалежності є реальними, проте солідарність, демократія і толерантність є дещо застарілими, на що вказує національне розмаїття Європи [5].

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Незважаючи на те, що європейські цінності піддаються гострій критиці, на сьогодні вони вже втілені в Америці, Азії, Австралії тощо. Водночас проблеми із західними цінностями виникають здебільшого в недемократичних та релігійно-ортодоксальних мусульманських країнах, або ж з пропагандистською метою.

Критики прагнуть довести, що західні цінності не є чимось особливим і їх не потрібно переносити на інші суспільства. Такий підхід спонукає науковців в черговий раз звернути увагу на проблему західних цінностей та їх значення у сучасному світі.

**Мета статті.** Головною метою цієї роботи є аналіз поглядів вітчизняних та зарубіжних дослідників на проблему європейських цінностей та їх інтерпретацію українським суспільством.

На сьогоднішній день існує ряд припущень стосовно того, що слід розуміти під поняттям західні/європейські цінності. Вважається, що європейські цінності є глибинними смисложиттєвими орієнтаціями індивіда або груп людей, які визначають цілі життя й переконання та можуть втілюватися в соціально-політичні рухи та інститути. Наприклад, фундаментальні права і свободи людини були втілені в конституціях європейських країн, в системі поділу законодавчої, судової та виконавчої влади, в таких демократичних інститутах як свобода слова, організацій, вільних, таємних та прозорих виборів. Тобто важливою є інституалізація цінностей, яка означає створення правових механізмів реалізації цінностей, а також установ, насамперед – органів влади, відповідальних за реалізацію та дотримання прав і свобод людини.

Але цінності можуть і не бути перетворені у норми права. Це стосується, насамперед, моральних цінностей, які залишаються в європейському суспільстві потужним регулятором поведінки та взаємовідносин людей. Коли ж правові норми перетворюються на цінності, це означає, що людина вчиняє не за примусом, а за внутрішнім обов'язком. Важливість моральних цінностей полягає саме в тому, що вони, на відміну від наукових або естетичних, визначають ставлення людей один до одного та інтегрують або розділяють людей в суспільстві. Тому, в Європі цінності вільно обираються індивідами в якості своїх життєвих устремлінь, кредо і переконань, й не потребують примусу з боку держави. Там цінності існують як внутрішній обов'язок вчиняти чесно, справедливо, гідно [1].

Стрижнем європейських цінностей виступають ліберальні фундаментальні права та свобо-

ди людини, демократичні принципи державного устрою, а також правова і соціальна держава. Будучи поєднанням ліберальних та демократичних ідей, європейські цінності позначаються як «ліберально-демократичні». Не релігійні погляди і не ідеологічні переконання стали спільними цінностями для європейців, а саме фундаментальні права і свободи кожного індивіда та рівність всіх перед законом. Справжній європейець не дає хабара чиновнику задля реалізації своїх прав, а бореться за законне їх забезпечення і звертається до суду у випадку невиконання обов'язків з боку посадових осіб. Іншими словами європейські цінності можна охарактеризувати як свободу самореалізації в умовах демократичної політичної рівності і соціальної справедливості [1].

В українському соціумі також розгортаються гострі дискусії навколо проблеми прийняття європейської/західної системи цінностей. Ці поняття мають великий вплив в сучасному глобальному світі. В одних вони викликають страх, а в інших – захоплення. Як і будь-яка система цінностей, вони не є ідеальними, але активно поширюються у світі. Нині в Україні точаться суперечки: Чи зможуть західні цінності утвердитись в Україні? Які в них переваги й недоліки? тощо.

Так, на думку І. Смешка, для того, щоб зрозуміти взаємозв'язок європейських та сучасних українських цінностей необхідно звернутися до історичного минулого не лише українських земель, а й навколишніх регіонів, які залишили свій слід в історії України. На його думку, це допоможе українцям визначитися з думкою, які ж цінності для нас є ближчими західні чи східні [5]. Хто ми є: європейці чи євразійці за своїм походженням, культурою і прагненням подальшого розвитку? Цінності, які можуть стати зерном, основою для його єднання і подальшого прогресивного розвитку [11].

Свої роздуми з приводу європейських цінностей висловлює й відомий журналіст Максим Михайленко. У статті «Що таке європейські цінності?» автор зазначає: «ЄС заснований на цінностях поваги людського достоїнства, свободи, демократії, рівності, правової держави, а також дотримання прав людини. Це цінності загальні для країн-членів співтовариства, яке характеризується плюралізмом, терпимістю, справедливістю, солідарністю та відсутністю дискримінації. Деталізує цей перелік: легітимність влади на основі її виборності; свобода політичної та економічної конкуренції; рівність перед законом, суд рівних; соціальна солідарність; громадянські свободи (слова, совісті, друку, особистого життя); захист навколишнього середовища; захист культурної спадщини європейської цивілізації (сьогодні оновлюється у бік посилення через деструктивний вплив до-модерних ідеологій); громадянськість (зокрема, демонстрована як активізм і нетолерантність до злочинних практик); інтернаціоналізм». Проте на думку автора, в Україні сутність європейських цінностей надто перекошена. «Ці відверті і навмисні перекошування, як мені видається, сильно вплинули на психологію вітчизняних політологів і політичних журналістів, які видають за демократичну політику зорь незрозуміле і радше анекдотичне з точки зору їх «західних» нібито колег, через

що народилися і подальші мутації – «демократи» як якась окрема партія або тип поведінки, а то й група людей, причому поширилося досить одіозне використання цих понять як зневажливих і знущальних. Внаслідок чого політична мова пострадянського простору нині остаточно відокремилася від загальносвітової і являє собою «неперекладний набір метафор» [9].

Схожі погляди має й відомий кримськотатарський громадсько-політичний діяч Р. Чубаров. Він вважає, що «Європейські цінності – це відповідальність перед законом, самореалізація, толерантність, відкритість до змін, індивідуальна відповідальність, взаємодопомога. В Україні ж все з точністю до навпаки, бо яка у нас може бути відповідальність перед законом, якщо в людини, яка скоїла злочин, родич, наприклад, – прокурор чи суддя? Ми не можемо сподіватися на те, що цінності самі придуть у наше суспільство – нам потрібно їх певною мірою насаджувати». На його думку, головна перевага західних цінностей полягає у тому, що вони відповідають суспільним інтересам і втілюються на практиці. Вже інше питання як люди інтерпретують сутність тих чи інших цінностей [5].

У свою чергу, український журналіст Максим Еріставі вважає, що західні цінності і установки часто використовуються агресивним країнами, які ведуть успішні інформаційні війни. Зокрема, він говорить про російсько-український конфлікт [7]. А Володимир Пилипчук, экс-віце-Президент Генерального Комітету ПА ОБСЄ вважає, що «західні цінності – це права людини, включно з правом на життя; це право на захист, на охорону і оборону країн; це непорушність кордонів, і забезпечення територіальної цілісності; це безумовне виконання міжнародних угод, домовленостей, Хельсінських угод, однозначне дотримання продуктованих меморандумів і декларацій; це – дотримання Статутів ООН та інших міжнародних організацій, зокрема, постулатів ОБСЄ і Ради Європи. Це боротьба з тероризмом» [2].

Як засвідчує аналіз думок експертів – європейські/західні цінності це складне й багатоглибке явище, в основі якого лежать високоморальні, духовні та гуманні принципи. Водночас українці прекрасно розуміють, що таке європейські цінності, але перекошують їх сутність. У цьому контексті слід наголосити, що цінності незалежної України значно різняться від тих, що були притаманні їй в різні історичні періоди. Більшість науковців сходяться на думці, що жахливий теперішній стан української нації є результатом 800-літнього гноблення українського народу, здійснюваного жорстокого терору і деспотичного панування гнобителів. В результаті цього, таке поняття західноєвропейських цінностей як «свобода» в Україні розуміється як «свобода порушувати закон і не нести за це відповідальності; свобода для обраних; відсутня свобода діяти на користь країни» [6].

З цією думкою важко не погодитись, адже ключові для європейців поняття «право і свобода» розуміються українцями по-різному. Більшість наближених до політичних еліт зрозуміють, що скориставшись «свободою» можна задовольнити лише власні корисливі інтереси, але аж ніяк не розвивати державу. А правом обгрунтувати правильність своїх неправильних дій.

З іншого боку, історичне минуле не повинно бути виправданням наших неправильних кроків та дій, які ми здійснюємо сьогодні. Більшість країн Європи мають подібне минуле як і в Україні, але не роблять вже допущених у минулому помилок і не перекручують істинне значення цінностей. Наприклад, такі складові ліберально-демократичних західних цінностей як «демократія», «інтереси» «відповідальність», «обов'язки», «гідність», «рівність», «правова держава», «громадянськість (активне громадянство)», «справедливість», «соціальна солідарність (підтримка з боку держави і громадян малозабезпечених)», «освіченість», «поразка», «толерантність» сприймається по-різному в Україні та Європі.

Наприклад, демократія в Україні – це всюдозволеність без системи стримувань і противаг, подекуди з відсутністю моральної цензури. У Європі ж, демократія – всюдозволеність, але в рамках існуючої моралі. В Україні європейське бачення демократії реально сповідує близько 10-15% населення, інші ж лише декларативно відстоюють ці норми. Реальна демократія – це не лише влада народу (як натовпу), а розуміння того, що це складана й вразлива система, в основі якої лежать інтереси народу. Здатність народу розуміти своє місце в цій системі й відповідати за свої дії на рівні кожної особистості.

Інтереси – дуже складне й багатовимірне поняття, яке включає як матеріальну, так і духовну складову. Проте, в західних країнах існує певна ієрархія інтересів, яку не можна порушувати. Так, кожен європейець чи американець знає, що «національні інтереси» є вищими ніж «особисті інтереси». І хоча більшість скажуть, що особисті інтереси є вищими, адже це інтереси людини, яка стоїть вище ніж держава, бо це декларують демократичні цінності, проте не слід забувати що демократичні цінності це також і свобода вибору: ви самі робите вибір, які інтереси для вас важливіші – меркантильні, чи загальнонаціональні, моральні. Для більшості українців, на жаль, ця ієрархія порушена, адже власні інтереси переважають над національними чи моральними. Що є причиною порушення цієї ієрархії: Неправильна державна політика? Наша жадібність? Низький рівень освіти? Нерозуміння цих понять?

Відповідальність – одна із найважливіших європейських цінностей, що означає усвідомлення суті та значення діяльності, її наслідків для суспільства і соціального розвитку, вчинків особи з погляду інтересів суспільства або певної групи. Головна теза цього визначення – це «усвідомлення» своїх вчинків. Якщо людина усвідомлює неправильність свого вчинку, але нічого не робить для того, щоб його виправити, то вона не повинна цього чекати від інших. В Україні та на Заході до цього поняття ставляться по-різному: там це усвідомлення присутнє у більшості населення, а в Україні – лише в окремих ентузіастів. Одною причиною усвідомлення замало, ключовим фактором є уміння визнавати свою неправоту й нести відповідальність за неї, навіть ціною власних інтересів. Таким

чином виховується повага й ціннісне розуміння слова «відповідальність» як прикладного механізму регулювання суспільних відносин.

Обов'язок – це сукупність моральних зобов'язань людини перед іншими. Але обов'язки в суспільних відносинах передбачають сукупність двосторонніх моральних зобов'язань і їх виконання. Наприклад, на Заході присутні реальні обов'язки держави перед людиною і людини перед державою. В Україні ж вважається, що обов'язки має тільки держава, а людина – ні. У крайньому випадку в Україні діє формула «Я ж посадив дерево» та ін. Це називається «разова матеріальна допомога державі». Чому ж тоді наше суспільство не задовольняється разовою допомогою від держави і постійно чогось вимагає? На Заході такого нема, там: «якщо ти не виконуєш свої обов'язки перед нацією, державою, то вона не виконує їх перед тобою». Поняття «обов'язок» чи «обов'язки» не повинно бути для пересічного громадянина чимось абстрактним і недосяжним, яке не можливо досягнути наявним інтелектом.

Також українцям притаманне невміння визнавати поразки, і як наслідок триває постійна політична боротьба за владу на всіх рівнях – починаючи з відносин у сім'ї, школі, університеті, на роботі тощо. В результаті, ніхто не працює і усі звинувачують один одного у бездіяльності. В розумінні ж європейців поразка – життєвий урок, який людина повинна переосмислити, з'ясувати усі недоліки своїх дій і в результаті вибудувати належну модель своєї діяльності, яка забезпечить їй перемогу у майбутньому. Простіше кажучи – це самоаналіз своїх помилок, а не критика і гноблення суперника. Там, через поразку ніхто не саботує виконання своїх посадових обов'язків, а продовжує виконувати їх, адже від цього залежить загальнодержавний розвиток і добробут.

Громадсько-політична активність населення – це одна складова європейських цінностей, яка сприяє якісному розвитку держави. Проте останні масштабні соціопитування показали, що українська молодь здебільшого не цікавиться політикою. Лише для 13% політика України на загальнонаціональному рівні є цікавою та дуже цікавою. Бути політично активним важливо для кожного п'ятого українця. Опитування засвідчило, що рівень недовіри до політичних лідерів серед молоді є рекордним – їм абсолютно недовіряють і скоріше недовіряють три чверті молоді України (74%) [12].

**Висновки і пропозиції.** Отже, дискутувати над перевагами і недоліками західних цінностей можна безперервно, проте істинна сутність ліберально-демократичних західних цінностей полягає у тому, що вони є вкрай вразливими до перекручування значення їх засадничих принципів і понять. Тому українцям слід змінити підходи стосовно розуміння цих понять, зокрема переймати з системи європейських цінностей високоморальні риси, дотримуватися верховенства права й закону та не створювати при цьому системи подвійних стандартів.

**Список літератури:**

1. Амелеченко Н. Цінності об'єднаної Європи. Лабораторія законодавчих ініціатив, 2013 [Електронний ресурс] / Наталія Амелеченко. – Режим доступу: [http://parlament.org.ua/upload/docs/European\\_Values.pdf](http://parlament.org.ua/upload/docs/European_Values.pdf) (дата звернення 27.11.2017 р.) – Назва з екрана.
2. Володимир Пилипчук: Західні цінності – міф чи реальність? [Електронний ресурс] / Володимир Пилипчук. – Режим доступу: [http://www.aratta-ukraine.com/text\\_ua.php?id=3355](http://www.aratta-ukraine.com/text_ua.php?id=3355) (дата звернення 26.11.2017 р.) – Назва з екрана.
3. Ги Сорман: «От социализма быстро не избавишься» [Електронний ресурс] / Ги Сорман. – Режим доступу: <http://www.stolitsa.org/1194-gi-sorman-ot-socializma-bystro-ne-izbavishsya.html> (дата звернення 26.11.2017 р.) – Назва з екрана.
4. Гі Сорман. Цінності Заходу [Електронний ресурс] / Зреферувала Галина Грабовська. – [Guy Sorman, Los valores de Occidente, ABC, 6.07.2014]. – Режим доступу: <http://zbruc.eu/node/24911> (дата звернення 26.11.2017 р.) – Назва з екрана.
5. Драбчук С. 12 тез про кризу і цінності [Електронний ресурс] / Драбчук Святослав. – Режим доступу: <http://zbruc.eu/node/41218> (дата звернення 26.11.2017 р.) – Назва з екрана.
6. Західні демократичні цінності та українське державотворення [Електронний ресурс] / Журнал «Український соціум» [Національний інститут стратегічних досліджень. Розділ 6. становлення сучасної української держави в контексті національного поступу] – С. 362-378. – Режим доступу: [http://old.niss.gov.ua/book/krusachenko/6-2-Ukr\\_Socium.pdf](http://old.niss.gov.ua/book/krusachenko/6-2-Ukr_Socium.pdf) (дата звернення 23.11.2017 р.) – Назва з екрана.
7. Західні цінності «допомагають» пропаганді Кремля [Електронний ресурс]: 23 жовтня 2015, Голос Америки. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/a/27322154.html> (дата звернення 23.11.2017 р.) – Назва з екрана.
8. Коментар: Основоположні західні цінності та Дональд Трамп [Електронний ресурс] / Ганс Брандт, 11.11.2016. – Режим доступу: <http://p.dw.com/p/2SXLx> (дата звернення 26.11.2017 р.) – Назва з екрана.
9. Михайленко М. Що таке європейські цінності? [Електронний ресурс] / Михайленко Максим // «Главком», 13.09.2013. – Режим доступу: <https://glavcom.ua/publications/122086-shcho-take-jevropejski-tsinnosti.html> (дата звернення 26.11.2017 р.) – Назва з екрана.
10. Паризька декларація: «Європа, в яку можна вірити» [Електронний ресурс] / The Paris Statement a Europe we can believe in. – 06.11.2017. – Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/72673> (дата звернення 26.11.2017 р.) – Назва з екрана.
11. Смешко І. Європейська цивілізація та історичні сліди її фундаменту на території сучасної України [Електронний ресурс] / Ігор Смешко // Газета «День», № 214, (2013). – Режим доступу: <http://day.kyiv.ua/uk/article/istoriya-i-ya/ievropeyska-civilizaciya-ta-istorichni-slidi-yiyi-fundamentu-na-teritoriyi> (дата звернення 22.11.2017 р.) – Назва з екрана.
12. Цінності та орієнтири українського «покоління Z»: нове дослідження [Електронний ресурс] / Матеріал Прес-служби Профспілки працівників освіти і науки України, 23 листопада 2017 р. – Режим доступу: <https://pon.org.ua/novyny/5980-cnnost-ta-oryentiri-ukrayinskogo-pokolnnya-z-nove-dosldzhennya.html> (дата звернення 26.11.2017 р.) – Назва з екрана.

**Коцур Л.М.**

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет  
імені Григорія Сковороди

## **ВОПЛОЩЕНИЕ ЕВРОПЕЙСКИХ ЦЕННОСТЕЙ В УКРАИНСКИХ РЕАЛИЯХ: ПРАКТИЧЕСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ**

**Аннотация**

Рассмотрены взгляды европейских и украинских исследователей, журналистов и общественных деятелей на проблему западных ценностей в современном мире. Сделана попытка проанализировать процесс воплощения европейских ценностей в современных украинских реалиях и выявить негативные тенденции, связанные с реализацией демократических ценностей в Украине.

**Ключевые слова:** Украина, Европейский Союз, западные ценности, либеральная демократия, права и свободы, равенство, ответственность, достоинство.

**Kotsur L.M.**

Pereiaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University named after Hryhorii Skovoroda

## **EFFECTS OF EUROPEAN VALUES IN UKRAINIAN REALITIES: PRACTICAL COMPOSITION**

**Summary**

The views of European and Ukrainian researchers, journalists and public figures on the problem of Western values in the modern world are considered. The process of realization of European values in modern Ukrainian realities is analyzed. The negative tendencies connected with realization of democratic values in Ukraine are revealed.

**Keywords:** Ukraine, European Union, Western values, liberal democracy, rights and freedoms, equality, responsibility, dignity.